МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА
ФАКУЛЬТЕТ РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ

М. Д. Кириллова

ВСТУП ДО ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА

Методичні вказівки
до навчальної дисципліни
для здобувачів вищої освіти першого
(бакалаврського) рівня
денної та заочної форм навчання
зі спеціальності 035 Філологія

Одеса
Букаєв Вадим Вікторович
2022

УДК 811.111'48(072)
Я76

Рекомендовано до друку вченою радою
факультету романо-германської філології
Одеського національного університету імені І. І.Мечникова
Протокол № 3 від 8 грудня 2021 року

Рецензенти:
Колесниченко Н. Ю., *доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри німецької філології*
Кравченко Н. О., *доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри теоретичної та прикладної фонетики англійської мови*

Кириллова М. Д.
Я76 Вступ до перекладознавства : методичні вказівки / М. Д. Кириллова. Одеса : видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2022. 64 с.

Методичні вказівки для занять з курсу "Вступ до перекладознавства" призначені для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня за спеціальністю 035 Філологія, спеціалізацією 035.041 Германські мови та літератури (переклад включно), перша - англійська. Методичні рекомендації також можуть бути цікавими всім, хто вивчає англійську мову для професійного спілкування. До викладених теоретичних засад подаються практичні вправи, що сприяють більш ефективному засвоєнню матеріалу.

УДК811.111'48(072)

© Кириллова М. Д., 2022

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....**4**
ТЕРМІН І ПОНЯТТЯ «ПЕРЕКЛАД» **5**
ПОНЯТТЯ ЛЕКСИЧНОГО ВАРІАНТА В ПЕРЕКЛАДІ **17**
ЛЕКСИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ **21**
СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ...**39**
ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ НЕОЛОГІЗМІВ **44**
ІНТЕРНАЦІОНАЛЬНІ ТА ПСЕВДОІНТЕРНАЦІОНАЛЬНІ СЛОВА, АБО «ХИБНІ ДРУЗІ» ПЕРЕКЛАДАЧА.....**47**
СПОСОБИ ПЕРЕДАЧІ БЕЗЕКВІВАЛЕНТНОЇ ЛЕКСИКИ.....**52**
ПЕРЕКЛАД ЗАГОЛОВКІВ **55**
ІНШІ ОКРЕМІ ТРУДНОЩІ ПЕРЕКЛАДУ І ЗАВДАННЯ ПЕРЕКЛАДАЧА **60**
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА.....**62**

ПЕРЕДМОВА

Запропоновані методичні вказівки до курсу «Вступ до перекладознавства» призначені для студентів молодших курсів мовних вишів, зокрема для студентів-бакалаврів, які спеціалізуються в галузі теорії і практики перекладу.

Мета посібника – ознайомити студентів з предметом перекладознавства як міждисциплінарної галузі знань; надати головні поняття загальної теорії перекладу; розглянути основні теоретичні проблеми перекладу; допомогти студентам успішно оволодіти технікою перекладу.

За результатами вивчення даного курсу студент повинен *знати:*основи теорії перекладу, особливо тих її розділів, в яких розглядаються види лексико-семантичних трансформацій, що надасть їм можливість більш цілісно уявити «механізм» процесу перекладу; *вміти*: вільно використовувати на практиці прийоми перекладу та успішно вирішувати професійні завдання

Кожний розділ містить конспективний виклад теоретичного матеріалу, який закріплюється тренувальними вправами для аналізу і оцінки якості можливих варіантів перекладу. Матеріали методичних вказівок спрямовані не тільки на формування необхідних перекладацьких навичок, але й на розширення лексичного запасу і загального світогляду студентів.

Обсяг навчального матеріалу розрахований на 50 годин аудиторних занять (30 лекційних та 20 практичних). Матеріали теоретичного і практичного характеру мають викликати у студентів цікавість до перекладу і сприяти розвитку позитивної мотивації до його вивчення.

Методичні вказівки розроблені у відповідності до вимог робочої програми з дисципліни «Вступ до перекладознавства» для здобувачів освітнього ступеня «Бакалавр» в Одеському національному університету імені І. І. Мечникова. Вони допоможуть студентам засвоїти не тільки загальні принципи і техніку перекладу, але й методичні прийоми навчання цьому виду мовленнєвої діяльності.

ТЕРМІН І ПОНЯТТЯ «ПЕРЕКЛАД»

Переклад – один з видів людської діяльності. Діяльність – психологічне поняття на позначення специфічних процесів, які здійснюють те або інше життєве, тобто активне, ставлення суб'єкта до дійсності. Переклад давно став невід'ємним елементом у міжнародній, зовнішньополітичній та військовій діяльності. «Вплив перекладу і відповідно тлумачення філософських учень знайшов свій яскравий прояв у практиці вироблення і впровадження в життя політичних ідей і систем управління та різних засобів впливу на відповідні верстви суспільства в різних країнах світу» (Корунець, 2001: 32).

Зіставляючи переклад з іншими видами мовного посередництва, узагальнивши вимоги, що висуваються до перекладу на практиці, узявши до уваги тенденції його розвитку, можна зробити висновок, що переклад покликаний задовольнити потреби суспільства у двомовній комунікації, максимально наближено до природної одномовної комунікації. Звідси, можна говорити про суспільне призначення перекладу, що полягає в забезпеченні двомовної комунікації в максимальному ступені «на кшталт одномовної». При цьому йдеться лише про можливість наближення комунікації з перекладом до природної, одномовної комунікації.

Питання про суспільне призначення перекладу тісно пов'язане з питанням про його визначення. Переважна більшість визначень схожа в тому, що переклад – це процес перетворення тексту однієї мови на текст іншою мовою при збереженні відносно незмінного змісту. Найбільш чітко й послідовно таке розуміння перекладу представлено у Л. С. Бархударова (1975). На неповноту, приблизність подібного визначення перекладу зазначає В. Н. Комісаров, слушно вважаючи, що визначення неможна будувати на одній, єдиній і до того ж відносній ознаці (яка проявляється в більшому або меншому ступені (Комиссаров, 2001: 43).

Деякі визначення перекладу поряд із посиланням на точність викладу вихідного змісту містять зазначення на

функціонально-стилістичну адекватність тексту перекладу, на його відповідність оригіналу щодо стилю і форми. Широко відомо положення Я. І. Рецкера про те, що «переклад повинен передавати не тільки те, що виражено оригіналом, але й так само як це виражено в ньому» (Рецкер, 2007: 7). Проте, як показує практика, ця можливість (відповідність форми перекладу і оригіналу) досить обмежена.

Сучасний еквівалентний (адекватний) переклад можливий лише на певному, досить високому рівні лінгвокультурних контактів, коли відповідна пара мов і культур достатньо зближена, відсоток без еквівалентної лексики невеликий і відповідно невеликими є розбіжності понятійних тезаурусів. Без такої близькості мов і культур мовне посередництво між різномовними комунікантами, швидше за все, здійснювалось би за допомогою вільного і дослівного перекладів, які забезпечуючи спілкування в кожному конкретному випадку, в якості побічного ефекту крок за кроком наближували б контактні мови, готуючи тим самим можливість використання власне перекладу (в його сучасному розумінні). Переклад – у певному сенсі найдосконаліший вид мовного посередництва, проте не в усіх випадках найефективніший. До останніх відносяться ті випадки, коли автор (відправник) вживає безеквівалентні (невідомі іншомовному адресату) поняття, оскільки вихідний текст містить інформацію про завідомо незнайомі йому елементи чужої національної культури. Тут є більш ефективним вільний переклад або взагалі переказ, який вільно вміщує коментарі мовного посередника, опис безеквівалентних понять тощо. Недарма перекази вживаються, мабуть, більш часто, ніж переклади в іншомовних виданнях казок та іншого виду фольклору, які і в наші дні, позначені глобалізацією, більше ніж будь-що інше, зберігають національну своєрідність, різного роду реліктові культурні реалії.

У лінгвістичному вивченні проблем перекладу мовознавці досягли значних наукових успіхів: лінгвістика заклала підґрунтя теорії перекладу, внесла «порядок і метод» у

вивчення перекладацьких проблем, встановила межі лінгвістичних і екстралінгвістичних аспектів перекладу і, нарешті, запропонувала доволі точні робочі поняття і терміни, які успішно використовуються представниками найрізноманітніших наук при дослідженні процесу перекладу.

У наш час лінгвісти розробили методологічні основи для самостійної «науки перекладу» (science of translating) (Nida, 1991). У роботі Ю. Найди викладено низку нових теоретичних положень, які можуть укластися в основу «науки перекладу». Це положення із царини теорії значення (семасіологія) і теорії комунікації (психологія комунікації), а також теорії відносин між людьми (соціологія) і сучасної теорії інформації. Сюди ж відноситься ідея Ю. Найди щодо принципу функціонування, або «динамічної» еквівалентності, під якою розуміється створення на мові перекладу тексту, сприйняття якого читачем на мові перекладу буде таким же, як і сприйняття оригіналу читачем на мові оригіналу. Спроба Ю. Найди збільшити кількість наукових понять, на підставі яких повинна будуватися теорія перекладу, визнана вірною.

Лінгвісти також виступають з настановами в царині перекладу, які наближаються до ідеї більш широкого тлумачення процесу перекладу. Тут можна, наприклад, посилатися на «концепцію функціональної подібності», згідно з якою вивчається інформаційна функція тих або інших мовних елементів оригіналу і з’ясовуються мовні засоби, які можуть виконувати таку функцію в перекладі. Один із засновників Празького лінгвістичного гуртка Вілем Матезіус (Vilem Mathesius) свого часу сформулював функціональний підхід до перекладу. По суті поетичний переклад повинен мати на читача такий самий вплив, який має оригінал, нехай навіть іншими художніми засобами, ніж в оригіналі… здебільшого ж ті ж самі або приблизно такі ж засоби впливають нарізно. Положення про те, що тотожність художнього впливу важливіша за використання схожих художніх засобів, особливо важливе при перекладі поетичних творів.

Поряд з лінгвістичним методом дослідження перекладу існують і нелінгвістичні школи перекладу, однією з яких є літературознавча, що досліджує проблеми художнього перекладу.

У багатьох статтях літературознавчого напрямку явно відбита думка про те, що художній переклад через його естетичні особливості ніби відділений від інших видів перекладу. Чи так насправді? Не виключаючи можливості самостійного розвитку теорії художнього перекладу, зазначимо на його відмінність від інших видів перекладу, яка полягає в тому, що для процесу художнього перекладу характерна наявність образного мислення. А. В. Федоров у зв'язку з цим писав, що «елементом тексту може бути не тільки слово і словосполучення зі своїм смисловим значенням, але й художній образ, стилістичний елемент, ритмічний елемент тощо, тобто елемент художньо-образної системи оригінала». (Федоров, 2002). Це слушне зауваження. Наведені вище ознаки складають відмітну особливість художнього мовлення.

Про природу перекладу

Основним завданням перекладу є максимально повне передавання інформації, закладеної в оригіналі. Характер інформації величезною мірою залежить від типу тексту. Наприклад, в офіційних документах і науковій літературі переважає фактуальна інформація, тобто така, що містить повідомлення про факти – реальні, припущені, прогнозовані. У художніх, особливо поетичних, творах дуже важливою є інформація емоційно-експресивна, створювана особливим добором виразних засобів, розрахованих на певний вплив на читача. У газетно-публіцистичних матеріалах, як правило, сполучаються обидва види інформації, і питома вага кожного з них залежить від тематики, авторської манери, характеру друкованого видання тощо.

В ідеалі читач перекладу повинен отримати такий самий обсяг відомостей і зазнати такого ж емоційного впливу, що й читач оригінала.

Зрідка це досягається звичайною підстановкою слів. Але можливість дослівного перекладу є швидше винятком, ніж правилом. Безліч причин, таких як норми і ресурси мови, якою робиться переклад, вимоги конкретного стилю чи жанру, соціально-культурні фактори, орієнтація на реакцію отримувача повідомлення та ін. змушує перекладача шукати нові форми вираження вихідної думки. Отже, переклад майже завжди пов'язаний із доланням перешкод найрізноманітнішого характеру, і від їх успішного подолання залежить якість перекладу.

Сама природа мови, а також особливості людської психіки визначають неоднаковість сприйняття і відтворення отриманої інформації. Переклад – це творчий процес, у ньому завжди наявна певна частка суб'єктивізму – тим більша, чим більшою є вага емоційно-експресивної інформації у структурі вихідного тексту. Тому теоретично можливою є нескінченна кількість варіантів перекладу, кожний з яких буде відповідати оригіналу. Це не означає, що поняття адекватності аморфне і не має меж. Десь завжди накреслена риска, за якою переклад є неточним або навіть помилковим. Адекватним вважається той переклад, який максимально можливою мірою передає інформацію, що міститься в оригіналі.

Очевидно, що склад комунікативно-прагматичних настанов і засоби їх здійснення мають історично мінливий характер. Об'єктивно фіксується застарівання перекладу. У зв'язку з характером літературного розвитку, який історично змінюється, виникає необхідність заміни перекладів дещо пізнішими, що відповідають зміненим ідейно-естетичним і мовним нормам. Змінюється й адресат перекладу, його смаки і потреби. Вирішуючи завдання сучасної літератури, адресуючи книгу сучасному читачеві, перекладачі дещо модернізують текст.

З необхідністю відображення епохи перекладача в перекладі пов'язаний ще один чинник: ранній переклад однозначно спрямований на книжкову літературну мову, у пізньому вже більш вільно вживаються форми розмовної мови. Усі специфічні особливості найяскравіше виявляються при

відборі лексично-граматичних засобів (повсякденно-побутова лексика і фразеологія, емоційно-експресивні слова, вигуки), але спостерігаються і в синтаксисі – у збільшенні кількості парцельованих, приєднувальних конструкцій.

Затвердженню цього стилю в сучасній перекладацькій практиці значною мірою сприяє оригінальна література нашого часу, орієнтована на широке використання розмовних елементів.

Важливим є самий факт наявності декількох варіантів перекладу одного тексту оригіналу. Це доводить, що багаті синонімічні ресурси мови і її варіантність створюють можливості для багатократного варіювання при перекладі з однієї мови на іншу. Крім того, наявність декількох варіантів перекладу, навіть дуже різних, дає можливість виявити їх безперечну спільність. Тобто свідчить не лише про наявність інваріантного значення тексту, але й про можливості його адекватного перекодування з мови оригіналу на мову перекладу.

Два основних види перекладацької діяльності – це письмовий переклад писемного тексту (translation) і усний переклад усного тексту, тобто виступу, бесіди тощо (interpretation). Усний переклад може бути послідовним, коли він здійснюється після озвученої фрази або більш великого уривку тексту у спеціально відведені для цього паузи, і синхронним, коли перекладач з мінімальним відставанням у часі перекладає оратора, продовжуючи одночасно слухати його промову. Жорсткі часові межі змушують усного перекладача приймати миттєві рішення і пропускати менш істотні деталі, що звичайно не характерно для письмового перекладу.

Процес перекладу можна розділити на два етапи. Перший з них – це етап аналізу вихідного тексту з метою повного його розуміння, витяг з нього усієї глибини смислу. Другий етап – етап синтезу, тобто відтворення цього смислу за допомогою нової іншомовної форми. Перехід від одного етапу до іншого здійснюється через пошук і добір оптимальних рішень, хоча такий поділ перекладацького процесу на етапи має дещо

умовний характер – суворе слідування одного етапу за іншим не доведено, і насправді вони швидше за все або перетинаються, або відбуваються паралельно. Але сама наявність таких етапів безперечна.

Кожний з етапів поєднаний з однією з двох взаємодіючих мов. На першому етапі для повного розуміння смислу тексту оригінала необхідно, насамперед, знання вихідної мови, тобто мови джерела. Основним будівельним матеріалом будь-якого повідомлення, як відомо, є слова (хоча смисл повідомлення майже ніколи не зводиться до простої сукупності їх значень). Але саме значення слів утворюють те підґрунтя, на якому зводиться «будівля», – смисл будь-якого тексту – тому першим і основним помічником перекладача є словник.

Роль словника при перекладі

Словник, безперечно, є неоціненним посібником і помічником при оволодінні іноземною мовою. Перекладач, навіть якщо він бездоганно володіє мовою, змушений постійно звертатися до словника, оскільки в процесі перекладу перед ним розкривається все багатство іноземної мови, її барви, явні і приховані можливості слів, нетрадиційні словосполучення, що значною мірою відбивають національний характер, та багато іншого. Здебільшого словник не надає готового перекладу слова, а лише підказує його значення, а іноді просто зазначає, в якому напрямку потрібно шукати обумовлене контекстом значення. Тому, глибоко неправий той перекладач, який вважає, що словник відповідає на всі питання, вирішує усі непорозуміння та загадки. Уміння правильно користуватися словником, витягувати максимум інформації з лаконічної словникової статті і правильно, творчо застосовувати вміст словника в конкретних умовах контексту – обов’язкові якості перекладача.

Ми знаємо, що для знаходження тих або інших відтінків значення слова у словнику важливо, щоб ці відтінки були у словнику присутні. Через це різні словники мають різну цінність для перекладача. Тобто, питання про розробленість

смислової структури слів стоїть дуже гостро. Я. І. Рецкер з цього приводу зазначав, що багатозначність (детально розроблена у великих словниках) рідше ускладнює роботу кваліфікованого перекладача, ніж так звані «слова широкої семантики». Наприклад, слово *facilities* у сполученні з іншими словами утворює одиниці, які важко перекласти.

compensatory financing facilities	програма (механізм) компенсаційного фінансування
dockage facilities	судноремонтні потужності
Extended Bank facilities	розширена програма банку
extended facilities	система кредитів з більш тривалим терміном погашення
favourable credit facilities	програми пільгового кредитування
IMF oil facilities	«нафтовий» кредитний фонд МВФ
multilateral guarantee facilities	система багатостороннього гарантування
overdraft facilities	можливість овердрафту
port facilities	портові споруди і обладнання
productive facilities	виробничі потужності
recreational facilities	умови для відпочинку
social facilities	сфера соціального обслуговування
special facilities to extend credits and subsidize interest charges on borrowed commercial funds	спеціальний фонд для надання кредитів та субсидування процентних платежів за комерційними позиками
statistical facilities	статистичний апарат
storage facilities	складські приміщення, складські площі (ємності)
training and production facilities	навчально-виробнича база

Труднощі студента, який працює з двомовним словником, залежать не тільки від ступеня повноти зареєстрованої інформації, і багатозначності слова або слів широкої семантики. У деяких випадках неправильний поділ слова, що перекладається, на значення може тягнути за собою прямі помилки у людини, яка працює з таким словником.

У виділенні значень слова існує ще багато невирішених проблем, а їх кількість буде зростати, оскільки сучасна епоха позначена народженням величезної кількості нових слів і значень. Звідси, і проблема обліку, класифікації, відбиття у словниках нових одиниць набуває більш гострого характеру. У вирішенні цього питання, а також проблем термінології ніколи не можна забувати про природу спілкування людини за допомогою мови.

Види контексту

Досліднику художньої літератури постійно доводиться зіштовхуватись з проблемою розуміння літературно художнього тексту. Питання сприйняття, розуміння і тлумачення художнього тексту здавна перебуває в центрі уваги вчених філологів. Зрозуміло, що найрізноманітніші знання соціального, політичного, культурно-історичного характеру створюють соціокультурне тло або «контекст», на підставі якого досягається адекватне сприйняття художнього тексту, а отже, і його передача іншою мовою. У центрі дослідження має бути філологічний контекст, а саме – вузький і широкий.

Вузький контекст не виходить за межі певного тексту. Він – сама будова цього тексту. Так, наприклад, для того, щоб встановити значення слова *desert* – нагорода в 66 сонеті У. Шекспіра, виявилось необхідним ознайомлення зі структурою цього поетичного тексту.

Для справжнього дослідника набагато важливіший широкий контекст. Саме він повинен бути основою створення нових перекладів. Це такий контекст, для розуміння якого необхідно мати фонові знання філологічного характеру. До цього виду контексту відносяться твори певного автора,

певного літературного напряму, жанру, епохи. Так, для того, щоб зрозуміти і перекласти твори англійського поета Дж. Еліота, що містять безліч алюзій, необхідні фонові знання історико-філологічного характеру.

Широкий контекст також містить знання усіх попередніх перекладів, уміння їх оцінити і скористатися досягненнями попередників, використати їх знахідки або вчитися на їх помилках.

Насправді, усі складності виникають через те, що:

– або дослідник не знає широкого контексту;
– або читачеві незрозуміла вживана автором метафора;
– або незрозуміло, яке з безлічі значень слова мав на увазі автор;
– або синтаксична будова фрази надто заплутана.

Труднощі при інтерпретації здебільшого полягають у неможливості встановити справжнє значення багатозначного слова, або зв'язок між значенням слова в художньому контексті і його первинним значенням. Безумовно, більшість слів будь-якої мови наповнені багатозначністю (полісемією), тобто мають два і більше пов'язаних між собою значення, які зазвичай виникають в результаті видозміни і розвитку первинного значення слова. У творах художньої літератури слово має тенденцію до розширення свої семантичні можливості і виступає у вигляді глобальної семантичної одиниці, окреме значення якої неможливо виділити.

Відомо, що існує багато українських перекладів монологу Гамлета «Бути чи не бути». Вони настільки різняться, що важко повірити в те, що в їх основі знаходиться один і той самий шекспірівський текст. Незважаючи на усе різноманіття цих перекладів, вони пов'язані між собою оригіналом і є ніби варіацією на одну тему.

Виникає запитання: чи можливо взагалі створити такий твір, який би максимально наближався до ідейної і художньої суті оригіналу? Очевидно можливо. І підтвердженням цього факту є наявність численних перекладів, які створюють цілком адекватне уявлення про оригінал.

Оскільки кожен переклад з цілком об'єктивних причин не може повністю відповідати оригіналу, вважаємо за доцільне розглянути всю сукупність виконаного перекладу оригінального твору. Це можна здійснити тільки на прикладі класичних творів, оскільки тільки видатні зразки світової літератури мають достатню для цього кількість перекладів.

Завдання 1. ***Проаналізувавши контекст, встановіть конкретне значення слова facilities у сполученні з іншими одиницями.***

1. The **conference facilities** are good enough for interpretation.
2. The **airport facilities** here are quite modem.
3. Many people prefer to go to the Black Sea. This is so because the **leisure and play facilities** are up to the mark there.
4. Soccer is popular in England. At many stadiums the **sports facilities** are modem.
5. I like to shop here because **the shopping facilities** are so good.
6. *Are there* any **baby changing facilities** *here?*
7. The chemists who work for this laboratory get excellent results. Do you know why? I guess it's because of fantastic **laboratory facilities**.
8. I will make full use of the **computing facilities**.
9. Can you describe **the facilities here**? - Yes, 1 can. They include a large indoor pool, jacuzzi and sauna.
10. Unfortunately in our school there are no **facilities** for teaching music.
11. This hotel provides excellent **facilities** for children.
12. There are plans to improve **toilet facilities** at this station.
13. Does the company offer any **facilities** for the employees with kids?
14. This is a good repair station. – Oh yes, we call it a **repair facility**.
15. Is it only pilot production here? – Yes, it's **pilot production facilities**.

16. You plan a complex repair. What about the necessary **repair facilities'**!

17. The newly appointed minister talked in detail about **the facilities** intended for social needs.

18. I believe that **biological warfare facilities** are quite dangerous.

19. What we should spend our money on is our **cultural facilities**.

20. The local administration takes care of the **communal facilities**.

21. **Oil facility** is a well-known term. It means an assistance programme in investments to member nations of the IMF.

Переважна більшість слів європейських мов чітко виражають своє конкретне чи абстрактне денотативне значення як окрема одиниця поза межами контекстуального значення. Особливо це стосується повнозначних слів, що відображають своїм денотативним або конотативним значенням об'єкти навколишнього світу. Такі слова здебільшого реалізують своє значення незалежно від контексту. Однак поряд із такими прямими відповідниками у словнику кожної мови існують також слова, значення яких точно пояснюється тільки у широких / ієрархічно вищих мовних одиницях, якими є словосполучення або речення. «Усі імпліцитні (приховані) значення наведених повнозначних слів реалізуються у синтаксичному поєднанні, виражаючи свої значення через певні синтаксичні функції та словоформи. Саме такі слова віддають притаманне їм лексичне / змістовне та граматичне / категоріальне й функціональне значення. Іншими словами, вони експлікують свою загальну лексико-граматичну природу» (Корунець, 2001: 179).

ПОНЯТТЯ ЛЕКСИЧНОГО ВАРІАНТА В ПЕРЕКЛАДІ

Величезна кількість слів будь-якої мови більш менш багатозначна. У зв'язку з цим існує і безліч словникових відповідностей як для багатозначного, так і для однозначного слова оригінала в інших мовах – відповідностей, що використовуються в перекладах залежно від контексту. Але й поза цим, слово з відносно обмеженою кількістю значень або навіть вжите в контексті в одному цілком певному значенні може мати при перекладі декілька варіантів.

Синонімічні зв’язки між словами на позначення більш або менш близьких предметів і понять, становлять важливий загальнолінгвістичний факт, це – безліч тих різноманітних словникових засобів, якими може передаватися більш-менш споріднений зміст, і які є близькими через співвіднесеність з одними й тими ж самими явищами дійсності, що знаходить відображення в мові.

Подібно до того, як слова, далекі за своїм словниковим смислом, можуть замінятися щодо певних життєвих ситуацій, так і слова, що здається, не мають нічого спільного, стають близькими за умовами більш-менш широкого контексту, відіграють роль паралельних синонімічних засобів. Це поняття – паралельні синонімічні засоби – виявляється більш широким за поняття «синонім» в його точному лінгвістичному значенні. Через це у тих випадках, коли паралельні за умовами контексту слова, не зв’язані самі по собі спільністю значення, краще говорити про лексичні варіанти, а не про синоніми.

Відмінності у вживанні слів у мові оригіналу і в мові перекладу

Лексичні труднощі перекладу значною мірою зводяться до таких трьох явищ як: різниця в семантичній структурі слова у двох мовах, різниця в лексико-семантичних варіантах і різниця у вживанні. «Уживання» потрібно розуміти в дуже широкому смислі слова. Англійські і українські слова з однаковим значенням можуть вживатися далеко не в однакових

контекстах, що потребує заміни при перекладі. Із вживанням також тісно пов'язано сполучуваність слова в різних мовах. І нарешті, вживання слів-кліше. Кліше – це лексично зв'язане вживання слова у словосполученні або навіть в цілому реченні. У деяких випадках воно стає стереотипним висловом («формулою»).

These countries account for 20 percent of the World Trade.	На ці країни припадає 20% усієї світової торгівлі.

Це речення-кліше можна перекласти й іншою вживаною «формулою»: *Частка цих країн у світовій торгівлі дорівнює (складає) 20%.*

Коли значенню англійського слова відповідає значення одного українського слова, ми маємо справу з *еквівалентом.* Слів-еквівалентів порівняно небагато. Еквіваленти є в основному у термінів, географічних назв та власних назв. Ці слова найбільш сталі і найменше залежні від контексту. Наприклад:

close-fisted	скупий
citizenship	громадянство
doorstep	поріг
scaremonger	панікер
stepfather	вітчим
bionics	біоніка

Другий тип відповідностей, найбільш поширений – *варіантна відповідність.* **У цьому випадку одне англійське слово має в українській мові кілька словникових відповідностей.** Перекладач має можливість обирати з кількох варіантів саме ту відповідність, яка найкраще впишеться в наявний контекст. При цьому вирішальну роль відіграє контекст. Слід також пам'ятати, що термін *варіантна відповідність* передбачає кілька словникових відповідностей англійському слову **всередині одного значення**, але зовсім не багатозначність. Наприклад:

deathly	смертельний, роковий; смерті подібний
dedicated	відданий, той, що присвятив себе (обов'язку, справі); затятий (про прибічника чогось)
intention	намір, прагнення, мета, задум
nice	гарний, приємний, милий, славний
retired	відставний, у відставці; той, що вийшов на пенсію

Деякі англійські слова не мають в українській мові ані еквівалентів, ані варіантних відповідностей. Але оскільки будь-яке поняття однієї мови завжди можна пояснити засобами іншої мови, то ці слова представлені в англо-українському словнику за допомогою *описового перекладу*. Наприклад:

housecraft	зразкове ведення домашнього господарства й уміле виховання дітей
hit-and-run	водій, який переховується, збивши пішохода
bootlegger	торговець контрабандними або самогонними спиртними напоями

Контекстуальне значення

Далеко не завжди словник може запропонувати перекладачеві те єдине потрібне слово, яке вимагає контекст. Як правило, семантична структура слова, тобто обсяг усіх його значень, не вичерпує усіх смислових можливостей, закладених у слові. Іноді деякі значення і відтінки значень реалізуються тільки в певному контексті. ***Контекстуальне значення*** **не входить у смислову структуру слова і в словниках не фіксується.** Так, серед словникових значень прикметника *brave* – 1) хоробрий, сміливий; 2) чудовий, прекрасный; 3) чепурний, ошатний – немає жодного, яким можна було б скористатися при перекладі сполучення ***a coat of brave red lipstick.*** Ймовірно, тут йдеться про інтенсивний колір губної помади – **шар яскраво-червоної губної помади.**

Отже, особливості контексту можуть змусити перекладача відмовитись від словникових відповідностей,

шукати і знаходити контекстуальні значення слів, що є найбільш творчим прийомом у процесі перекладу.

Завдання 1. ***Перекладіть нижченаведені речення на українську мову. Зверніть увагу на виділені слова, які потребують описового перекладу.***

1. *"Rain"* is the **name-story** of the recently published collection of Somerset Maugham's stories.
2. Some people think that **drug-taking** is a form of escapism.
3. Apart from being tough by nature, Senator Jackson was a **hardliner** in politics. The very idea of a compromise was foreign to him.
4. We were running short of petrol. The filling station was a couple of miles away from where we were. So Peter was **coasting along downhill** to save petrol.
5. One of the first acts of Parliament to save the environment was the **Clean Air Act.**

Завдання 2. ***Перекладіть нижченаведені речення, намагаючись знайти контекстуальні відповідності для виділених слів.***

1. I recall no writer, по sociologist, historian or journalist who **captured so memorably the condition** of his time as Charlie Chaplin did in his film «Modern Times»... This film portrays a **time** of unemployment and simultaneously the **march of machines.**
2. Nowadays some catastrophic weather changes are an example of the environment **striking back** at people.
3. In Britain, though most immigrants have citizenship rights, **private resentment** is on the increase.
4. **It was a friendly** and comfortable room and, ordinarily, Scarlett liked the quiet hours which the family spent there after supper.
5. In France most foreign workers hold down unskilled, manial jobs that French workers usually **scorn** – on assembly **lines** and cleaning streets.

ЛЕКСИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ

Причини, що викликають лексичні трансформації, по суті безмежні. Вони пов'язані з семантичними особливостями обох мов. Відмінності у смисловій структурі слова, в його вживання, його сполучуваності, в асоціаціях, що воно викликає, характері фразеології та образності, в особливостях словникового складу кожної мови – усі ці явища ставлять перед перекладачем складні завдання. Повністю охопити всі ці проблеми немає жодної можливості. Доводиться обмежувати свій вибір лише деякими явищами, які створюють труднощі для перекладачів-початківців.

Лексична трансформація, зв'язана з конкретизацією значення слів при перекладі

Для позначення якого-небудь предмета, явища або дії можуть використовуватись слова з різним обсягом значення. Для англійської мови характерно вживання слів широкого значення, хоча в ній наявні слова, що конкретизують це поняття або дію. Так, наприклад, дієслово *to say* вживається значно частіше, ніж відповідні українські дієслова *говорити*, *казати.* При перекладі на українську мову постійно доводиться ніби уточнювати широке значення дієслова *to say* залежно від контекста і перекладати його дієсловами *спитав, відповів, заперечив, додав, продовжував* тощо, хоча в англійській мові наявні усі ці слова: *to ask, to reply, to retell, to add, to go on* та ін.

Перекладач змушений вдаватися до конкретизації і при перекладі слів широкого значення як от *piece, point, thing, place* тощо, які вживаються в найрізноманітніших контекстах. Чим більше слово вживається в різних контекстах, тим ширшим стає коло його значень. Це збільшує його сполучуваність, що, у свою чергу, дає можливість вживати його в нових контекстах. Однак розширення значення слова і збільшення його сполучуваності, а також вживання в найрізноманітніших контекстах призводить до послаблення його речового значення

і частковій десемантизації. Будь-яке десемантизоване слово може служити замінником багатьох інших слів.

Завдання 1. ***Перекладіть речення українською мовою, звертаючи увагу на значення десемантизованих слів.***

1. Addressing myself to Hector Rose, I made my **case.**
2. The Japanese are worried by the current tariffs. The Germans, who have a favourable balance of trade with Japan, have shown sympathy for the Japanese **case.**
3. You should take legal action. You have a very good **case.**
4. The main business of the Trade Union Congress today has been a discussion of the social **services.**
5. The flats are arranged in pairs so that bathrooms and kitchens are grouped back to back, with the water and waste **services.**
6. The wrist watch was a dainty jewelled **affair** on a black strap.
7. The Hollywood film *Toys in the Attic* is a not too serious family **affair.**
8. He came in sight of the lodge, a long, low, frowning **thing** of red brick.
9. As the war turned against them, the Germans began to do crazy **things.**
10. A free bus to the airport is a **facility** offered only by this hotel.
11. Some day a war might come again and 1 would have to go and do my **stuff** as my father had before me.
12. Wet weather is a **feature** of life in Scotland.
13. At this **point** she decided broadcasting was her career.
14. He gives a pleasant and sympathetic **performance** as a young teacher.
15. The plan completely **fails** to meet the insistence of the belligerent parties upon withdrawal of foreign troops before any cease-fire can be effective.

Конкретизація і генералізація

Перекладаючи на українську мову, часто доводиться вдаватися до звуження, або конкретизації значення, ніж до зворотного прийому – розширення, або генералізації.

Найпростіші випадки *конкретизації* зводяться до вибору потрібного значення з усіх, зазначених у словниковій статті. Нерідко навіть достатньо конкретні за смислом слова при перекладі потребують уточнення. Так, багато англійських термінів родичання менш диференційовані, ніж українські, і конкретизація здебільшого є неминучою. Наприклад, якщо *in-law* позначає як родичів з боку дружини, та і з боку чоловіка, то інші терміни, що містять *in-law* як компонент, охоплюють, як мінімум, два види родинних звєязків: *mother-in-law:* 1) теща, 2) свекруха; *sister-in-law:* 1) невістка (дружина брата); 2) своячка (сестра дружини); 3) зовиця (сестра чоловіка) тощо.

Скільки би значень не фіксувалось би за такими словами, як *thing, stuff, affair, matter, case, piece, record, place* та ін., неможливо передбачити, з чим вони будуть співвідноситись у реальному мовленнєвому контексті. З нижченаведених трьох прикладів легко побачити, наскільки різнорідні поняття може позначати, наприклад, слово *stuff*:

It's gripping ***stuff***	Це захоплива книга (реклама детективу)
...the goldrush prospects can only look as good as the yellow ***stuff*** *itself*	Сподівання золотошукачів можуть бути такими ж яскравими, як і саме золото. (Надії на відкриття золотих покладів здаються такими ж блискучими, як і цей коштовний метал).
Some of the advice was obvious ***stuff***	Деякі поради були пересічними істинами

Не тільки іменники, але й багато дієслів потребують конкретизації при перекладі. Дуже широку сферу вживання і

сполучуваності мають такі дієслова як *to be, to do, to make, to have, to get, to give, to take, to come, to go* та ін. Саме в контексті вони наповнюються певною семантикою. Їх основні значення при цьому можуть не мати нічого спільного з тими, які реалізуються в конкретному вживанні.

Причиною конкретизації дієслів також можуть служити не структурно-системні відмінності мов, а стилістичні норми оповіді. Так, дієслова мовлення *to say и to tell* можуть перекладатися не тільки дієсловами, що супроводжують висловлювання типу *відповів, запитав, зауважив, повідомив, заперечив,* але й дієсловами, що виходять за межі власне мовленнєвих: *поспівчував, повелів, пригрозив* тощо. Здебільшого це робиться для запобігання монотонності оповіді, для створення більшої природності і живості тексту.

Генералізація **–** це, як уже зазначалося, – **прийом зворотний конкретизації, що полягає в заміні вихідного поняття більш широким.** Системно-структурні відмінності мов можуть змусити перекладача удатися до генералізації й тоді, коли в мові перекладу просто відсутня одиниця з однаковим обсягом значення. Наприклад:

I'm afraid that we've pretty well disturbed your ***beauty-sleep.***

Beauty sleep словник тлумачить як *ранній сон (до півночі).*

У наведеній ситуації поліція розбудила хазяйку дому об 11.30 вечора – не такий вже ранній час, щоб вибачатися за те, що «порушили її ранній сон» (до того ж ця фраза українською може сприйматися як докір, що людина лягла спати занадто рано). Набагато природніше буде звучати переклад, що має більш узагальнений характер: «Нажаль, ми розбудили Вас».

Іноді необхідність у генералізації диктується стилістичними нормами відповідних українських текстів, існуванням звичних зворотів мовлення або штампів. Створений відповідник виражає родове поняття, що містить вихідне видове:

He visits me practically every ***week-end***	Він їздить до мене майже **щотижня**

Вживання слова з більш загальним значенням позбавляє перекладача необхідності уточнювати суботу чи неділю, говорячи про «уїк-енд»

Або інший приклад. У художніх творах українською мовою не прийнято давати точні вказівки на зріст, вагу, частини тіла, різні цифрові виміри, як це робиться в англійській белетристиці:

*She tried writing out her views, and started **a half dozen** letters before she finally worded one which seemed, partially at least, to express her feelings.*	Намагаючись викласти свої думки на папері, вона почала писати *кілька листів* і, нарешті, як їй здалося, зуміла принаймні висловити те, що відчувала
*Once a week Mrs. Barringer insisted on supervising Winnie in the bathroom to make sure **not an inch** was neglected.*	Раз на тиждень місіс Баррінгер стежила за тим як Вінні миється у ванній, щоб переконатися, що вона це робить *дуже ретельно*.

Незалежно від причин застосування конкретизації та генералізації, це прийоми яких неможливо уникнути при перекладі.

Завдання 1. ***У кожній з нижченаведених фраз є слово або словосполучення, що потребує розширення або звуження значення. Спираючись на внутрішньофразовий контекст, перекладіть їх, користуючись прийомом конкретизації або гненералізації:***

1. **His hands** were short and broad.
2. **There was** a similar campaign about 10 years ago.
3. From her corner she could see every **inch** of the big room.
4. It turned my **limbs** leaden.
5. Our **challenge** now is to promote ideas of freedom.
6. The lady's hat was an elaborate **affair** of ribbons and feathers.
7. Martin's **performance** at the exam was, unfortunately, far from perfect.

8. It is now perfectly clear to me that my previous **pattern** of life was gone for ever.

9. All the houses along the seafront promenade had black, blank windows, for this was a summer **place,** in February it was only half alive.

10. She had been in perfect health when she stepped off the kerb in Piccadilly and the car had **killed** her.

Завдання 2. ***Не перекладаючи всього речення, визначте, яким словом ви переклали б іменник*** **men,** ***що потребує конкретизації.***

1. Before he left, Columbus also told his **men** to build a fort and moat to impress the Indians.

2. The news trickled back that General Lee had issued orders that no private property in Pennsylvania should be touched, that looting world be punished by death... Not turn the **men** loose in the rich storehouses of that prosperous state?

3. Scarlett was indignant that he had read her mind. She liked to believe herself a mystery to **men,** but she knew Rhett thought her as transparent as glass.

4. Nowadays the only news was that which passed from mouth to mouth. Short of paper, short of ink, short of **men,** the newspapers had suspended publications after the siege began, and the wildest rumors appeared from nowhere and swept through the town.

5. The Vikings began their expeditions from the Scandinavian countries about 800 A.D. and went on until about 1000 A.D. While trading, looting and conquering, these tall, blond, blue-eyed **men** found their way to the British Isles, the Frankish empire and the Mediterranean, to the Baltic lands, Russia, Byzantium, Iceland, Greenland and America.

Логічний розвиток при перекладі

Логічний розвиток – це такий вид перекладацьких трансформацій, за якого відбувається заміна одного поняття іншим на підставі їх суміжності або логічної близькості. При

цьому головна ідея висловлювання залишається незмінною, оскільки поняття тісно пов'язані між собою.

***Логічний розвиток* – это встановлення зв'язків, перекидання своєрідного «смислового містка» між логічно близькими поняттями.** Зв'язки ці можуть бути найрізноманітнішими, але все їх різноманіття можна привести до трьох видів: 1) причинно-наслідкові; 2) метонімічні[1*] (тобто засновані на суміжності понять); 3) перефрастичні (що побудовані на прийомі перифразу)[2*].

Розглянемо їх в наведеній послідовності:

Заміна причини наслідком або навпаки

His waistcoat was much dropped upon	Його жилет був *у суцільних плямах*
Some cocain dealers employ children as runners: they're less likely to be arrested	Багато торговців наркотиками використовують дітей як посильних – вони *менше привертають увагу (і не викликають підозри)*

У першому приклад, як неважко помітити, причина замінюється наслідком, або результатом, у другому результат – причиною.

Метонімічні заміни

До цієї групи попадають найрізноманітніші види «асоціацій за суміжністю». Це можуть бути «зсуви» у межах однієї частини мови:

It has been my good fortune to have lived a very long and a very full life, one in which I have been at the **heights** *but also at the* **depths**	Мені пощастило прожити довге і наповнене життя, життя, в якому були свої *злети* і свої *падіння*.

[1*] Метонімія – стилістичний прийом, який полягає в тому, що замість назви одного предмета наводиться назва іншого, що перебуває з першим у відносинах «асоціації за суміжністю».

[2*] Перифраз – стилістичний прийом, що полягає у заміні звичайного слова описовим висловом.

У метонімічних відносинах можуть перебувати також різні частини мови. Предмет, процес, ознака можуть вільно замінюватись – замість предмета, наприклад, може даватися його властивість, замість дії – предмет тощо. Відповідно те, що виражено в оригіналі іменником, у перекладі може набути форму прикметника, дієслово може замінюватись іменником тощо.

У нижченаведеній фразі, наприклад, неважко простежити метонімічний зв'язок між англійським дієсловом і українським іменником.

I do ***not favor*** *a mandatory retirement age for presidents, congressmen and senators*	Я *не прибічник* встановлення обов'язкового віку для відставки президентів, конгресменів і сенаторів

або:

I gave the horse his head	Я попустив поводи

У наведеному прикладі спостерігається чіткий метонімічний зв'язок: голова коня і поводи – заміна дії її причиною.

Перифраз

Це особливий прийом, який полягає в тому, що замість назви предмета або поняття вживається вільне словосполучення, яке описує або характеризує цей предмет. Зв'язок у перекладі може бути і зворотним – іноді замість описового звороту наводиться назва предмета:

The willingness of soldiers to risk the **ultimate sacrifice** *for the nation or for their comrades-in-arms reveals the noble nature of man.*	Готовність солдат покласти *життя* за свою країну і своїх товаришів по зброї свідчить про шляхетність людської природи

І, нарешті, окремо зазначимо на вживання прийому логічного розвитку при переклад численних типових ситуацій, які мають завчасно задану, звичну форму вираження (або в

обох мовах, або в мові перекладу). Ці звороти мови – словосполучення або цілі речення – не такі сталі та ідіоматичні, щоб реєструватися словниками, але вони відтворюються у готовому вигляді, втягуючись у мовленнєвий потік у вигляді своєрідних мовних «напівфабрикатів».

He's just in a very deep sleep. ***It's a restorative measure the body is taking on its own.***	Він просто дуже глибоко заснув. *Це захисна реакція організму*
When he **turned the full blast of his charm** *on them, their* **surrender** *was complete.*	*Він використав усі свої принади, і підкорив усіх.*
My father is convinced ***they gave him the wrong baby at the hospital****.*	*Мій батько переконаний, що у пологовому будинку йому підмінили дитину*

Завдання 1. ***У нижченаведеній вправі зверніть увагу на виділені слова і словосполучення. При перекладі речень вам доведеться скористатися прийомом логічного розвитку:***

1. He saw that she **was near tears.**
2. **Be liberal with your encouragement** and your students will make better progress.
3. You must **have some discipline** over your emotions.
4. **He'd never drive under the influence of alcohol**.
5. She thinks **it never hurts to have** friends in high places.
6. This point of view **clashes** with historical facts.
7. Is **the house stirring** early on my account?
8. **In the office he was one of the most consistent nine-to-fivers**.
9. They have argued that the South Vietnamese were **ineffective fighters.**
10. The gales which were the worst **in living memory** caused devastation in some coastal regions.

11. There are so many roses in the room that I'm practically suffocated. It's like a garden that **will never come true.**

Цілісне перетворення

Сама назва прийому – ***цілісне перетворення*** – свідчить про те, що зміни, що відбуваються при його застосуванні, мають більш значний і глибокий характер, ніж в усіх прийомах, розглянутих вище. **Цілісність його полягає в тому, що трансформації зазнає не окреме слово (як це може відбуватися на нижчому рівні конкретизації, генералізації, логічного розвитку і навіть антонімічного перекладу), а цілий смисловий комплекс – словосполучення або все речення.**

Як класичні приклади цілісного перетворення звичайно наводять ті фразеологізми або етикетні формули, переклад яких на українську мову потребує повного відриву від словникових значень компонентів, що їх складають: *a fly in the ointment (букв.* «муха в бальзамі») *ложка дьогтю в бочці меду; help yourself! (букв.* «допоможіть собі!») *пригощайтесь, будь-ласка!* Такі приклади наочно ілюструють механізм цілісного перетворення. Покажемо це на деяких приклада:

«*I'll fix the* ***leftovers*** *for you*», – каже дружина чоловікові, який пізно ввечері повернувся додому із відрядження. *Я зберу тобі щось на вечерю* – такий переклад буде досить точно відповідати смислу вихідної фрази, хоча ані *fix – готувати,* ані *leftovers – залишки* не мають тут прямого значення. Цими словниковими значеннями не вдається скористатися з двох причин: їх сполучення в українській мові дещо суперечливе, і окрім того, друге слово (*залишки*) привнесло б у текст дещо зневажливий відтінок, якого не має бути; дружина дуже радіє поверненню чоловіка – просто він приїхав на день раніше і вона не чекала на нього з вечерею.

А при перекладі фрази «*Have you ever in all your born day seen the like?***»** *(«Ти за все своє життя колись бачив щось подібне?»)* перетворенню виділенного словосполучення одночасно супутня генералізація.

Здебільшого з цілісним перетворенням переплітаються логічний розвиток і антонімічний переклад – ці три прийоми дуже близькі, тому кількість випадків, коли їх важко розділити, досить велика.

«*I'm sorry, but it wasn't my fault.* ***I had the right of way,***» – говорить один водій іншому після того, як їхні машини зіштовхнулися. *«Перепрошую, але я невинний: ви мали поступитися мені дорогою».*

А в іншому випадку цілісному перетворенню відповідає антонімічний переклад:

But he ***turned out badly****, he drank, then took to drugs*	*Але з нього нічого гарного не вийшло* – він почав пиячити, потім захопився наркотиками

Отже, цілісне перетворення – активно діючий прийом, що дозволяє здійснити адекватний переклад завдяки повній відмові від словникових відповідностей. Він вимагає від перекладача певної сміливості і одночасно – обережності – вдаватися до таких радикальних замін можна тільки маючи переконання в тому, що це найкращий спосіб передачі закладеної в тексті думки.

Завдання 1. ***Перекладіть нижченаведені речення. Перекладаючи виділену частину речення скористайтесь прийомом цілісного перетворення:***

1. Sooner or later, the depression will mend and **we will be back to where we were.**
2. He is one of those inarticulate men who find it hard **to put things into words.**
3. **Nobody is jumping up and down at the idea.**
4. That's why I married you so young. To catch you **before you become set in your ways.**
5. His last words on the phone were: "Do you get the picture?" And **the line** went dead.
6. (The doctor to a patient) **"How have things been?"**
7. (A client to the clerk) "May 1 ask you one more question?" **"Go ahead."**
8. **Oh, I am terribly sorry. I thought you were someone else**.

Антонімічний переклад

На перший погляд, сама можливість *антонімічного перекладу* – а він полягає у заміні поняття, яке вживається в оригіналі, протилежним йому поняттям – здається парадоксальною.

Одну дію ми можемо замінити іншою з протилежною спрямованістю, представляючи одну й ту ж саму ситуацію під різним *ракурсом: заборонено все, крім цього = дозволено тільки це, він дав їй книгу = вона взяла у нього книгу.* Неважко помітити, що за такого перефразування у якості антонімів виступають значення окремих компонентів, але при цьому цілісний смисл перифраз в жодному разі не є антонімічним.

Часто антонімічний переклад є єдино можливим. Багато прикладів його вживання, що вже стали усталеними еквівалентами можна віднайти в англо-українських словниках. Є певні лексико-фразеологічні пласти, а також граматичні конструкції, які допускають винятково або переважно антонімічний переклад. Так? деякі дієслова з постпозитивами (так звані фразові дієслова), наприклад: *to keep out, keep down, keep away, keep off, keep up, stay out, stay away, be out, be away, hold off* та ін. передаються українською в основному антонімічно:

Keep out the draught, please.	Будь ласка, *не влаштовуй* протягів
The government tried hard ***to keep down*** taxes.	Уряд затято намагався *не допустити підвищення* податків
In spite of their desperate situation the men's courage ***kept up***.	Незважаючи на їх відчайдушне становище, мужність людей *не покидала*
Martha ***stayed out*** *of the kitchen.*	Марта *не заходила* на кухню
The rain is ***holding off.***	Дощ ніяк *не розпочнеться*

У граматиці наявна певна кількість синтаксичних конструкцій, що дозволяють досить надійно прогнозувати

вживання антонімічного перекладу. Речення зі сполучниками *till, until, unless,* з прислівниками *nearly* та *almost* перед дієсловами, з синтаксичним штампом *to be nothing but* здебільшого передаються за допомогою антонімічних структур:

Don't make a move ***unless you have*** *a foolproof plan.*	Нічого не робіть, аж *поки у вас не буде* чіткого плану дій
Oh, I ***nearly forgot****. Here are some sweets for the children.*	*Трохи не забула*! Ось, візьми цукерки для дітей
He ***almost corrected*** *her, then decided* ***against*** *it.*	Він *мало не виправив* її, але вирішив цього не робити

Завдання 1. ***У наведеній вправі антонімічному перекладу надається перевага, або він вважається єдино можливим. Перед тим, як перекладати речення, переконайтеся в яких випадках у вас є можливість обирати з двох або більше варіантів, а в яких норми української мови диктують єдиний варіант перекладу.***

1. **He keeps** the fortune **from** falling into the hands of greedy relatives.
2. **"Macon, are you awake?"**
3. The ambulance was a **long time coming.**
4. **He stayed out** of the sun during the middle part of the day.
5. Alexander fought **to hold** a grin back.
6. **"Any objection** to roast chicken?" Jenny asked.
7. The elder boys **were** still **up,** sitting around the TV,
8. He followed her into a large department store, careful **to remain out of sight.**
9. She keeps this room locked. The maids have been ordered **to keep out.**
10. **This was a mystery beyond the inspector's power to solve.**
11. He entered the suite, trying **to keep** his knees **from trembling.** He almost blurted out, "Where's the emerald?"

12. (In the Zoo) **"Don't** the animals **hate** being locked up, Papa?" the boy asked.

13. Alice shrieked and clapped her hands to her ears **to shut out** the sound she had imagined.

14. He left the form on the counter and walked out very quickly keeping a hand in his pocket to **silence** his keys.

Завдання 2. ***Перекладіть нижченаведені речення і словосполучення, використовуючи перекладацькі трансформації.***

a) Додавання

1. The flowers **carpeted** the hills and fields.
2. She has never travelled **internationally.**
3. They watched the criminal **out of the court room.**
4. **Professionally,** he can be completely relied on.
5. **According to** the company's president, the reorganization is inevitable.
6. There were no **villagers** nearby to ask the way.
7. He **stole** a look at the girl.

b) Опущення

1. He jumped **to his** feet and ran after them.
2. Why scratching **your** left ear with your right hand?
3. The invaders came **to kill** and **murder** civil population.
4. Working **men** and **women** deserve a better life.
5. We were **sick and tired** of waiting for hours and hours.

Контекстуальні заміни:

c) конкретизація:

1. **Things** look promising.
2. **The meal** was served at 6 p.m.
3. It **will take** me about an hour to drive there.
4. All the hotels in the city provide parking **facilities.**

d) генералізація

1. Two persons were reported **shot.**
2. The dog sniffed **every inch** of the ground.
3. **A 120-voice choir** was performing in the open air.
4. **The five-minute meeting** with reporters was over.

e) антонімічний переклад

1. Their attitude was **not unfriendly.**
2. She had **not** left the reception **until** after her driver came to pick her up.
3. They had **little** to say to each other.
4. The permission is **not** given **unless** authorized by the dean.
5. Her name **does not** sound **unfamiliar** to me.

f) цілісне переосмислення

1. Sleep on it, tomorrow is a new day.
2. Robbing Peter to pay Tom.
3. It's easy to be wise after the event.
4. No gain without pain.
5. Do as you would be done by.
6. Black sheep.
7. Re-inventing the wheel.
8. When in Rome, do as the Romans do.

Атрибутивні словосполучення та їх переклад

Атрибутивні конструкції становлять собою один з найбільш поширених типів вільних словосполучень у сучасній англійській мові. Вони часто зустрічаються у суспільно-політичних та науково-технічних текстах.

Дослідники перекладу зазначають, що дуже цікавими для перекладу є препозитивні атрибутивні групи, тобто такі словосполучення сучасної англійської мови, які мають низку специфічних особливостей.

Для того, щоб зробити правильний переклад атрибутивних словосполучень, перекладач повинен знати структурно-семантичні особливості таких словосполучень і уявляти собі,

якими засобами він може скористатися в українській мові для подолання труднощів. Тому, при дослідженні питання перекладу подібних словосполучень доцільно спочатку зупинитися на їх структурно-семантичних особливостях, а потім зазначити основні прийоми їх перекладу.

Вивчення структурно-семантичних особливостей атрибутивних груп в сучасній англійській мові виявляє великий, порівняно з українською мовою, діапазон смислових зв'язків між членами словосполучення. Розглянемо це явище на низці прикладів:

Атрибутивні сполучення в англійській мові	Передавання смислових зв'язків шляхом перекладу на українську мову
capital flow rates	темпи руху капіталу
expenditure pattern	структура видатків
space age	космічна епоха
session committee group	група сесійного комітету
construction efforts	будівельна діяльність

Найбільш складними для перекладу є атрибутивні сполучення, що містять більше двох-трьох слів, як от: *«World without bombs» conference programme* – програма конференції «За мир без бомб»*; Africa denuclearization declaration* – декларація про оголошення Африки без'ядерною зоною; *European Petroleum Equipment Manufacturers Federation – Європейська Федерація підприємств з виробництва обладнання для нафтової промисловості*.

У цих випадках спочатку необхідно знайти ключове слово, з якого потрібно починати переклад. Таке слово завжди знаходиться наприкінці атрибутивного сполучення. Потім потрібно розібратися у внутрішніх смислових зв'язках атрибутивної конструкції, йдучи від кінцевого ключового слова до його безпосереднього означення.

Завдання 1. ***Перекладіть нижченаведені атрибутивні словосполучення:***

Common Market grain prices
Northern Ireland Civil Rights Association
The 2009 holiday shopping bag
The local government staff workers
The US Defence Department officials decision
The UN Security Council meeting agenda
The Sunday Express newspaper leader writer
Nobel Peace Prize Winners
The 40-nation Geneva Disarmament Conference
The first Rugby League test match
Harwell atomic Energy Research Centre
The Great Britain - Australia clashes
New Times editorial staff
International Social Security Association
bread-line old age pensions
the massive riot police operation
University students association's rally
nuclear freeze movement
nuclear arms race
take-home pay
old-age pensions
social service benefits
the brink-of-war policy
commodity shortage
Union of Post office workers General Secretary

Завдання 2. ***Перекладіть нижченаведені речення. Використайте відомі вам трансформації, щоб вірно передати значення виділених атрибутивних конструкцій.***

1. The measures will lead to increased **graduate unemployment.**
2. Our weather luck faltered when we returned north to the **Chilean Lake District.**

3. To get an expert's opinion on the **President's fear of famine,** I met with an American **population specialist.**

4. The man surrendered to the Finnish police and requested political asylum. Finnish authorities will consider **the asylum request** before deciding what to do.

5. Five of his ministers will soon face **corruption charges.**

6. Mr. M. was given a one-year suspended sentence for his part in a share scandal involving a small Japanese **electronics firm.**

7. He was **a New York jurist** named Joseph Crater whose disappearance in 1990 caused great **media interest** but remains unexplained.

8. **Earthquake scientists** did predict the last week's car earthquake, but the prediction was approximate.

9. Mr. Baker gave a short press conference before flying to Columbia for the **drugs summit.**

Завдання 3. ***Перекладіть українською нижченаведені речення, які містять атрибутивні конструкції.***

1. **The conservative parties' petition against the plan was not effective.**

2. I disagree with **the laying-off principles** of this company.

3. The document should be written in compliance with **a notarial form.**

4. Whose property is it? — It is **an owner-occupied property.**

5. In many constitutions **the property rights** are strictly guarded.

6. **The public safety commissioner** was ready to use **water cannons** and attack dogs on a group of civil rights demonstrators.

7. It's likely that **domestic-based American export industry** will show better results next year.

8. The reporter wrote about **excessive monopoly profits.**

9. I am not the one who likes to read **the gutter press.**

10. If you are a student of Business English, you must know what the term **parent company** means.

СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ

Фразеологія – це надзвичайно складне явище, вивчення якого потребує свого методу дослідження, а також використання даних інших наук – лексикології, граматики, стилістики, історії мови, логіки та країнознавства.

Утворення фразеологізмів послаблює суперечності між потребами мислення й обмеженими ресурсами мови. Але в тих випадках, коли фразеологізми мають лексичні синоніми, вони звичайно розрізняються в стилістичному відношенні. Фразеологія – це скарбниця мови. У ній відображене життя та історія народу, його культура та самобутність. Англійська фразеологія дуже багата і має багатовікову історію. Крім суто національних фразеологізмів, в англійській мові є також запозичені або інтернаціональні фразеологічні одиниці (ФО).

Кожна мова відзначається своєю оригінальною фразеологією, що пов'язано з неповторністю побуту, звичаїв, культури та загалом ментальності народу. Фразеологізми з одним і тим самим значенням у різних мовах мають неоднакову внутрішню форму (мотивацію). Пор. укр. *Сам на сам (на чотири ока),* рос. *с глазу на-глаз,* англ. *face to face,* або укр. *Коли рак свисне,* рос. *после дождичка в четверг,* англ. *when the pigs fly.* Національна своєрідність фразеології полягає ще й в тому, що в ній зафіксовано реалії життя народу, історії, тощо.

Можливості досягнення правильного повноцінного перекладу ФО залежать в основному від співвідношення між одиницями вихідної мови і мови перекладу. Перекладаючи ФО потрібно передати зміст і відобразити образність, віднайшовши аналогічні вислови в мові перекладу і не втративши при цьому стилістичну функцію ФО. При відсутності в мові перекладу ідентичного образу перекладач змушений вдаватися до пошуку приблизної відповідності. Існують різноманітні шляхи перекладу ФО:

1) еквівалентом:

to blush to the roots of one's hair	почервоніти по саме волосся (по самісінькі вуха)
to trim one's sails to the winds	тримати носа за вітром

2) варіантом (аналогом):

to be born with a silver spoon in one's mouth	народитися в сорочці

3) при відсутності еквівалентів та аналогів – іншими нефразеологічними засобами:

to set (or) put on fire	підпалити → знищити вогнем
to set fire to something	підпалити → пустити червоного півня

Фразеологічні еквіваленти і аналоги здебільшого зустрічаються:

1) в **інтернаціональній фразеології**; до неї відносяться ФО, які увійшли в мову багатьох народів з історичних, переважно античних (Біблії), міфологічних і літературних джерел, запозичувались з мови в мову або ж виникали у різних народів незалежно, внаслідок спільності людського мислення, близькості моментів соціального життя, трудової діяльності, виробництва, розвитку науки і мистецтва:

Achilles' heel	ахіллесова п’ята
Pyrrhic victory	піррова перемога
the die is cast	жереб кинуто
the apple of discord	яблуко розбрату
the salt of the earth	сіль землі

2) у **національній фразеології** (еквіваленти і аналоги присутні при збігах образу).

to play with fire	грати з вогнем
out of the frying pan into the fire	з дощу та під ринву
to carry coals to Newcastle	в ліс дрова возити; в криницю воду лити

Нефразеологічний переклад (розбіжності образу) передають ФО за допомогою лексичних, а не фразеологічних засобів. Відрізняють:

1) строго лексичний переклад, що вживається, как правило, у тих випадках, коли у вихідній мові поняття позначається у вигляді ФО, а в мові перекладу – словом:

at first	спочатку
red tape	бюрократія

2) калькування або дослівний переклад, що вживається, коли ФО достатньо вмотивована значенням її компонентів:

to bite the hand that feeds you	укусити руку, яка тебе годує
after dinner sleep awhile, after supper walk a mile	пообідавши – поспи, повечері — гуляти йди
not to climb for a word into one's pocket	по слово до кишені не лізти
fish begins to stink at the head	риба гниє з голови

3) описовий переклад, що передбачає вживання пояснень, порівнянь, тлумачень, описів – усіх засобів, що передають в максимально зрозумілій і короткій формі зміст ФО;

4) вибірковий переклад з уживанням різностильових синонімів, що відповідають стилю ФО.

Завдання 1. ***Знайдіть українські відповідності англійським прислів'ям.***

1. A bird in the hand is worth two in the bush.
2. A burnt child dreads the fire.
3. A cock is valiant on his own dunghill.
4. A creaking door hangs long on its hinges.
5. A fault confessed is half redressed.
6. A great ship asks deep waters.
7. After dinner comes the reckoning.

Завдання 2. ***Визначте, до якого типу відповідностей (повному фразеологічному еквіваленту, частковому***

фразеологічному еквіваленту, фразеологічному аналогу) можна віднести нижченаведені сталі вирази. Виділіть також ті з них, які не мають ідіоматичних відповідностей в українській мові.

fish begins to stink at the head	риба гниє з голови
to have money to bum	грошей – кури не клюють
with fire and sword	вогнем і мечем
to feel like a fish out of water	почуватися як риба на березі
hell and high water	тяжкі випробування
a fly in the ointment	ложка дьогтю в бочці меду
new broom sweeps clean	нова мітла чисто мете
there is no bottom to it	цьому кінця-краю не видно
at the bottom of one's heart	в глибині душі
if the mountain will not come to Mohammed, Mohammed must go to the mountain	не прийшла гора до Магомета, то прийшов Магомет до гори
to make a mountain out of a molehill	робити з мухи слона
straight from the horse's mouth	з надійного джерела
to be at the end of one's rope	перебувати у безвихідному становищі
the face is the index of the heart (mind)	обличчя – дзеркало душі

Завдання 3.

А. ***Перекладіть речення, скориставшись повними еквівалентами для передачі фразеологічних одиниць:***

1. They were **armed to the teeth,** ready for emergency.
2. He liked her **at first sight**.
3. He told lies about Lillian **behind her back.**
4. The report of a flood proved to be **a false alarm.**
5. Don't **shed crocodile tears,** I know you hated him when he was alive.

6. The authorities knew that **the fifth column** would aid the enemy.

7. He obtained the information **first-hand** from Mr. Wilson.

8. The thief was **put behind bars** for six months.

9. Don't **bury your head in the sand.** You must reduce prices and increase the volume of sales.

10. **We can't wash our hands of** the whole thing, can we?

Б. ***Перекладіть речення за допомогою часткових фразеологічних елементів:***

1. The disaster came **like a bolt from the blue**.
2. The brothers **came to blows** after a violent quarrel.
3. **Drop me a line** when you arrive in San Diego.
4. After a hot bath, the traveller felt **like a new man.**
5. What is the matter with Joseph? Did he **get out on the wrong side of the bed?**
6. We learned that Nancy was **a grass widow.**
7. He is **head and shoulders** above the other students.
8. A great ship asks **deep waters.**
9. Better a lean peace **than a fat victory.**
10. I can't go out **in broad daylight** wearing an evening gown.

В. ***Скориставшись фразеологічними аналогами, перекладіть письмово нижченаведені речення:***

1. He tried **to kill two birds with one stone.**
2. Unfortunately - as he knows only too well - **it never rains but it pours.**
3. He lies **like a gas-meter.** Don't believe him.
4. The little boys were swimming in their **birthday suits.**
5. I want **to talk cold turkey** to you.
6. When Ted was hit on the head by the ball, he **saw stars.**
7. John said: "My father personally knows the President of the United States." Dick answered: **"Tell it to the marines."**

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ НЕОЛОГІЗМІВ

Неологізми (neologisms) — це *нові* слова, що з'являються в мові, і *нові* значення, що виникають у вже наявних слів. І ті, й інші викликають істотні труднощі при перекладі, оскільки перекладачеві потрібно «уловити» нове значення і передати його в перекладі з урахуванням особливостей контексту.

В епоху масової комунікації з'явилися насправді безпрецедентні можливості для розвитку і поширення неологізмів. Яскравим доказом цього є мова преси нашого часу. Мова преси чи не щоденно збагачується неологізмами. Багато з них, правда, так і залишаються «неологізмами-одноденками», тоді як інші «слова експромти» все ж поступово переходять до основного словникового фонду. Це, зокрема, такі (наразі вже широко відомі) слова і словосполучення, як *troubleshooter* — уповноважений із залагодження конфліктів; *dark horse* – темна конячка, тобто кандидат, якого несподівано висунули на якусь посаду в розпал передвиборчої компанії; *favorite son* – кандидат, що висувається в президенти делегацією свого штату (на передвиборчому з'їзді партії).

Насправді, якщо спробувати в межах мовленнєвого контексту передати ці неологізми англійською мовою, ми зіштовхнемося з серйозними труднощами. Наприклад, як передати іронію в неологізмі «президент працює з документами» або слово-поняття «приватизація», або термін-неологізм «рефляція», або вислів «рибне казино Грефа» тощо. Навіть якщо перекладач і знає усі відтінки значень цих одиниць, відтворити їх англійською все одно буде нелегко. Багато що залежить і від поширеності тих або інших неологізмів. Колись неологізм «піар», «піаритись» (розкручувати за допомогою ЗМІ свою популярність) здавався зовсім незрозумілим. Однак, щойно це слово-поняття стало поширеним, воно одразу «прояснилося» і в смисловому плані.

На закінчення зазначимо, що суспільство не може жити без нових слів і понять. Такі слова і поняття відіграють не тільки певну смислову роль, але й (і це найголовніше) дозволяють

людині бути оригінальною, показати, що вона «крокує в ногу з часом». Тобто це вже питання *стилю спілкування*, а не тільки лексична проблема.

Аналіз перекладів неологізмів переконує нас в тому, що, по-перше, найпоширенішим є переклад шляхом добору відповідного аналога на іншій мові.

Другий спосіб – це переклад шляхом транскрипції або/і транслітерації. Так, *steel lobby* ми передаємо як как *лобі сталеливарних компаній*. Це найбільш короткий варіант. Переклад-тлумачення – *група осіб (з числа колишніх конгресменів), які в кулуарах Конгресу намагаються чинити тиск на членів Конгресу в інтересах власників сталеливарних компаній*, – навряд чи можна вважати вдалим.

Третій спосіб — метод *калькування.* Наприклад, *street people* можна перекласти як «люди вулиці», «вуличні люди».

Завдання 1. ***З'ясуйте спосіб утворення неологізмів і перекладіть:***

brinkmanship, craftsmanship, showmanship, commodification, bangdom, bogdom, suckerdom, itemize, institutionalize, know-how, stay-in, sit-in, buy-in, teach-in, breakdown, break-up, shut-down, brain-drain, has-been, the go-ahead, to front-page, detainee, parolee, hawks and doves, high (low) profile, skinhead, libs, ATM machine, H-bomb, M-way, X-ing, U-turn, Think Tank, antiflash, aqualung, to deglamorize, fall-out, hold-up, braintrust, in-crowd, in-depth, midi-skirt, minicar, mini-cruize, to garage (a car), to orbit (the moon), play-in, paper-back (book), to re-equip, to re-house, self-service, quiz-master, love-in, teach-in, stay-in, to service (a car), ringmanship, gimmick, brain tank, fact sheet, runaways, to jackboot, marginal man, nine-to-fiver, overexposed, sci-fi, upmanship, wheelhorse, work-in, kiss-in, buttinsky, baddie, paytriotism, foodoholic.

Завдання 2. ***Перекладіть речення, звертаючи увагу на особливості перекладу неологізмів:***

1. About 65 **Amerasians** arrived in Thailand yesterday with their relatives on their way to their new homes in the United States.
2. The first generation of **baby-boomers** in Britain and the U.S. was born in late forties-early fifties.
3. Slowly, a **'a can-do'** attitude is beginning to replace the inertia of the trade unions.
4. **Capital flight** is now becoming less accessible from foreign creditors.
5. The students staged **a sit-in** outside the American Embassy.
6. According to a recent study of the **brain-drain problem,** the outflow of highly trained personnel from many developing countries to a few major developed countries is increasing at a rapid rate.
7. Armed **skinheads** chanting 'Sieg HeiF mounted a revenge raid on black people in a London suburb.
8. Another **deterrent** to independent action is money, and the average Congressman chooses the line of least resistance.
9. Half the **"bag ladies"** and 37 per cent of homeless men are mentally ill.
10. There was a dramatic confrontation between one of the **dismissed** lecturers and the Director.
11. The Kampuchean authorities have supplied the **returnees** with food, clothing and other essentials.
12. However, the president's drive toward **"deregulation"** goes in exactly the opposite direction, proposing to ease restrictions on coal dust and air pollution in general.
13. He proposed as a preliminary step in the direction of total disarmament immediate **disengagement** in Europe.
14. The biggest **teach-in** for London Telephone region engineers is to be launched early next year.

ІНТЕРНАЦІОНАЛЬНІ ТА ПСЕВДОІНТЕРНАЦІОНАЛЬНІ СЛОВА, АБО «ХИБНІ ДРУЗІ» ПЕРЕКЛАДАЧА

Перекладаючи, важливо відрізняти справді інтернаціональні слова, тобто схожі за написанням або звучанням в різних мовах і за збігом значення, від слів, які при зовнішній схожості мають інше значення. Слова другої категорії особливо небезпечні для перекладача, оскільки нерідко вводять в оману і є причиною грубих смислових помилок. Їх називають псевдо інтернаціональними словами, або «хибними друзями» перекладача.

Справжні інтернаціональні слова здебільшого виражають суспільно-політичні та наукові поняття, наприклад: *conference, constitution, press, geology, climate, planet.*

Поряд зі словами такого порядку інтернаціональними словами є і слова побутові, нерідко латинського кореня: *dramatic, detail, scandal, occupant* тощо.

Маючи однакове предметно-логічне значення і майже однакову форму, ці слова в різних мовах часто мають й інші значення, які повністю не збігаються. У різних мовах вони також здобули характерні риси, пов’язані з особливостями структури і історії кожної мови.

Завдяки тому, що в англійській мові багато слів романського походження, інтернаціональні слова легко в ній асимілювалися і набули широкого вжитку.

Інтернаціональні слова, як правило, мають в українській мові більш вузьке спеціальне значення. Так, наприклад, слово *революція* в українській має тільки одне значення – «революція, переворот», тоді як в англійській основне значення слова *revolution* — "кругове обертання, повний оберт колеса, машини»". Зрідка запозичене слово має в українській мові більш широке значення, як, наприклад, слово *апарат.*

Інтернаціональні слова становлять певні труднощі при перекладі, оскільки у першу чергу згадується відповідне інтернаціональне слово в українській мові, і перекладач часто

залишає поза увагою інші значення цього слова або іншу сферу його вживання. Так, у сучасних перекладах часто неправильно вживаються слова *практичний, формальний, драматичний*.

Під «хибними друзями» перекладача розуміються слова переважно латинського і грецького походження, що мають схоже написання, але різне значення в англійській і українській мовах.

accurate – точний, а не акуратний
actual – фактичний, а не актуальний
object – ціль, предмет, а не об'єкт
prospect – вид, перспектива, а не проспект
subject – запитання, предмет, а не суб'єкт
technique – метод, методика, а не техніка

It lasted the whole decade	Це триває ціле десятиліття
She has a very fine complexion	У неї чудовий колір обличчя
Well, he must be a lunatic	Та він, певно, божевільний

Переважна більшість цих слів лише в одному значенні є насправді інтернаціональними. Наприклад: *base* – база має ще біля десяти різних значень; *expert* – експерт і знавець, освічена людина, фахівець; *control* – контроль і керівництво, управління, нагляд, перевірка тощо.

«Хибні друзі перекладача» поділяються на три групи:

1. Слова, що мають зовнішню схожість (звучання і написання) зі словами української мови, але значення їх не завжди збігається.

dramatic	драматичний, несподіваний, яскравий, вражаючий, сенсаційний
decade	десятиріччя
popular	народний, популярний
formal	формальний, офіційний
nation	нація, народ, країна
sabotage	шкідництво, диверсійний акт, саботаж
control	n) керівництво, влада, контроль; v) керувати, управляти, розпоряджатися, володіти

crisis	криза, конфлікт, напружена ситуація
partisan	n) прибічник, активіст, партизан; adj) пристрасний

2. Слова, які у множині набувають нового значення.

difference	різниця, відмінності
differences	1) відмінності; 2) суперечності
development	розвиток
developments	події

Слово *development* часто вживається у значенні ділянка, що підлягає освоєнню; освоєння; мікрорайон тощо.

3. Слова, вживання яких в однині і множині розбіжне в українській і англійській мовах.

industry	промисловість
industries	промисловість, галузі промисловості
policy	політика, політичний курс
policies	політика, політичні акції
weapon	зброя
weapons	зброя

Завдання 1. ***Перекладіть слова, що визначаються як «хибні друзі» перекладача:*** accurate, actual, application, aspirant, concrete, data, decade, direction, dramatic, familiar, figure, formal, genial, human, humane, intelligence, leader, legal, liberal, mayor, minister, motorist, nation, object, occupant, officer, original, pathos, principal, production, protection, position, popular, public, record, regular, receipt, replica, situation, troops, universal, vacancy, wagon.

Завдання 2. ***Вкажіть значення нижченаведених англійських словосполучень, в яких вжито «хибних друзів» перекладача.***

1. Banking officers
2. Public debt
3. Interest rate
4. Convention of the Entrepreneurs Union
5. Personnel department

6. Champion of peace
7. Null document
8. Legal matters
9. Accurate data
10. Title and position
11. Human values
12. Ammunition storage

Завдання 3. ***Перекладіть речення, звертаючи увагу на «хибних друзів» перекладача.***

1. The stakes are too high and American bonds with Europe too numerous to permit such a **dramatic** situation.
2. The victory of the **popular** revolution in Cuba has become a splendid example for the peoples of Latin America.
3. This year the election falls on November. The outcome is generally known the next morning, though **formally** the balloting takes place in the Electoral College in early December.
4. The essence of their policy is peace everywhere, freedom and equality for all peoples, brotherhood and happiness for all **nations.**
5. The meeting expressed the hope that the remaining points of **differences** would be settled when the conference is resumed in Geneva.
6. This fact is recognition of the weight and power of **public** opinion, of its growing influence on **international developments.**
7. Already very many sections of the Labour trade union and cooperative movements support **policies** on these lines.
8. The House of Representatives in that Congress was **controlled** by the Democrats.
9. His speech was interrupted by loud shouts but he wisely decided **to ignore** them.
10. Regular mail and good food are important to maintain the **morale** of soldiers during a war.'
11. .I've known many rich men but he is the only **actual** millionaire I've met.

12. **Discussions** were held yesterday between union officials and shop stewards at Standard Telephones and Cables at East Kilbride following **a dispute** in the rate-fixing **department.**

13. The bowl of the new telescope was made **accurately,** to one-eighth of an inch.

14. Ballerina Maria Tallchief has resigned from New York City Ballet Company because she feels her talents are not being **exploited** properly.

15. The snake landed on the bed and might bite its **occupant.**

16. A workman who was near the **original** outbreak of the fire said he fought the fire with a fire extinguisher.

17. Ministers may have a **private** chat after a **routine** Cabinet meeting.

СПОСОБИ ПЕРЕДАЧІ БЕЗЕКВІВАЛЕНТНОЇ ЛЕКСИКИ

В англійській мові наявна велика кількість лексичних одиниць, що не мають відповідностей у словниковому складі української мови. Ця так звана «без еквівалентна лексика» передається за допомогою низки засобів.

Транслітерація і транскрипція

Прийом транслітерації становить собою передачу англійського слова українською шляхом відтворення його графічної форми, тобто буквеного складу слова. Наприклад: *genocide* – геноцид; *Baltimore* — Балтимор; *«Washington Post»* – «Вашингтон пост». Слова, що відтворюються шляхом транслітерації, не передають англійської вимови, а відтворюють лише архаїчні особливості англійської орфографії. Вищенаведені слова вимовляються англійською відповідно [дженосайд], [Болтимор], [Уошинтон поуст]. Транскрипційний спосіб передачі англійських слів і словосполучень полягає в передачі українськими літерами їх звукового вигляду, а не буквеного складу. Наприклад: *«Guardian»* – «Гардіан»; *know-how* – ноу-хау; *General Motors* – Дженерал Моторс.

Передача англійської лексичної одиниці прийомом транскрибування не є точним її відтворенням українською через розбіжності фонетичних систем обох мов (так, наприклад, англійський звук [h] передається українською як [х] або [г]: *Harrow* – Харроу; *Halifax* – Галифакс; [th] як [т] або [с] *«Truth»* – «Трус» – назва журналу; *Elisabeth* – Елізабет тощо).

Прийоми транслітерації і транскрипції порівняно рідко вживаються окремо; здебільшого практикується комбінація обох прийомів. Наприклад, у *«Herald Tribune»* – «Геральд Трибюн» перше слово передається транслітерацією, друге – транскрипцією; у *«Christian Science Monitor»* – «Крісчен Сайєнс Монітор» перші два слова передані транскрипцією, третє – транслітерацією. Способи транслітерації і транскрипції вживаються при передачі англійських власних імен,

географічних назв, назв кораблів, літаків, газет, журналів, фірм, а також деяких неологізмів тощо. Наприклад: *Galsworthy* – Голсуорсі, *Dorsetshire* – Дорсетшир, *«Queen Elisabeth»* – «Куін Елізабет» *(назва корабля), «Morning Star»* – «Морнінг Стар», *National Broadcasting Corporation* – Нешнл Бродкастінг Корпорейшн, *New Hampshire* – Нью Гемпшир, *impeachment* – імпічмент, *tribalism* – трайбалізм, *linkage* – лінкідж та ін.

Калькування

Цей спосіб перекладу безеквівалентної лексики здійснюється перекладом англійського слова або словосполучення частинами з подальшим сполученням перекладених частин. Наприклад: *kindergarten* – дитячий садок; *shuttle diplomacy* – «човникова дипломатія», «*shadow cabinet*» – «тіньовий кабінет», *White House* – Білий дім, *Xmas Island* – острів Різдва.

Описовий переклад

Цей вид перекладу становить собою розгорнуте пояснення слова або словосполучення:

1) коли в українській мові немає реалії, що позначається. Наприклад: *baby-sitter* – та (той), хто залишається з дітьми за платню; *high ball – розм.* віски з содовою і льодом, що подається у високій склянці; *maverick* – державний діяч (країна), що займає відмінну від інших позицию; farting – англійська монета найменшої номінації (як от, копійка);

2) викликане особливостями сполучуваності слів в англійській мові, наприклад: *negotiated settlement* – угода, досягнена в результаті перемовин; *better-late-than-never admission* – зізнання (визнання), зроблене за принципом «краще пізно, ніж ніколи»;

3) коли повністю розбіжні граматичні структури англійської і української мов;

4) необхідне для передачі газетного заголовку. Наприклад, заголовок: «*Three counties to go wet*» може передаватися

українською тільки за допомогою більш широкого пояснення. У таких випадках допомагає зміст допису. У зазначеному дописі, наприклад, повідомляється, що в трьох графствах Уельсу, в яких заборонено продаж спиртних напоїв, населення голосувало за продаж спиртних напоїв по неділях. Отже, заголовок може перекладатися в такий спосіб: У трьох графствах можливий продаж спиртних напоїв по неділях.

Завдання 1. ***Використайте транслітерацію, транскрипцію або сполучення обох прийомів для передавання українською нижчезазначених імен і назв.***

Gloucester, Union City, Somersetshire, Key West, Southhampton, Hastings, Seattle, Oklahoma City, Financial Times, Globe and Mail, Maugham, Murdock, Heathrow (airport), British Petroleum Company, Chase Manhattan Corporation, Bankers Trust New York Corporation, New Jersey, Idaho, Illinois, Utah, Milwaukee Journal, Chicago Daily News, Ivory Coast, Worchester, Saint Laurent, Salisbury.

Задание 2. ***Скористайтесь прийомом описового перекладу для передачі українською нижчезазначених речень:***

1. Glasgow Dockers to Resume Work.
2. Six get life for murdering 21 people.
3. Heart man worsens.
4. As villagers the Arab minority often found themselves cheated of their lands.
5. With war over a new chance for Uganda.
6. According to World Health Organization Statistics, heart diseases are Nr. 1 killer.
7. The British used to say during the war that the trouble with the Yanks is that they were "overpaid, oversexed and over here".
8. The gun lobby .in the USA is powerful.
9. The country is interested in any live-and-let-live accommodation with its neighbours.
10. Italian President Under Fire.

ПЕРЕКЛАД ЗАГОЛОВКІВ

Труднощі розуміння газетних і журнальних заголовків зумовлені двома причинами:

–тим, що в них допускається порушення мовних норм (скорочення структури речення, відсутність артиклів, дієслів-зв'язок і навіть смислових дієслів, інші особливості синтаксису, порядку слів та пунктуації;

–недостатньо повним і глибоким знанням реалій і культури країни мови, що вивчається, а також проблемами у знаннях фразеології.

Як правило, переклад заголовку треба робити після вивчення всієї статті. Це полегшує розуміння змісту заголовка, якщо він не достатньо зрозумілий.

Треба мати на увазі такі особливості заголовків:

1. Повні речення в якості заголовків (без пропусків службових слів, артиклів і прийменників) зустрічаються не дуже часто. Тут, звісно, важливо вірно зрозуміти заголовок-речення і зробити його адекватний переклад:

Small Investments That Make A Big Difference	Невеликі інвестиції, що відіграють велику роль
Czechs pay a heavy price for bank sell-offs	Чехи платять велику ціну за розпродаж банків

2. Здебільшого речення в якості заголовків відрізняються пропуском артиклів:

Italy's bank governor paints [a] *black picture*	Голова правління італійського банку малює картину в чорних тонах

3. Навіть якщо заголовок становить собою повне за структурою речення, для його перекладу необхідно іноді прочитати статтю або принаймні перший абзац, щоб зрозуміти зміст:

Euro rises on talk of ECB intervention	Євро зростає завдяки інтервенціям ЄЦБ (Європейського центрального банку)
BMW plans Rolls-Royce plant in the south of England	Компанія БМВ планує розпочати збирання автомобілів Роллс-Ройс на новому заводі на півдні Англії.

4. Останні два приклади становлять собою ще одну особливість заголовків – наявність різноманітних скорочень (буквених, складових тощо). Звичайно буквені скорочення пояснюються в першому ж абзаці:

Handspring reduces IPO *price range*	Компанія Хендспрінг скорочує діапазон пропонованих стартових цін (У першому абзаці статті пояснюється значення абревіатури IPO- Initial Public Offering)
NASDAQ and *Dow* soar on *tech* buying [NASDAQ – *National Association of Securities Dealers automated quotations – система автоматичного котирування Національної асоціації біржових дилерів; Dow-Dow Jones index - індекс Доу Джонса Нью-Йоркської фондової біржі; tech – high technology – тут: акції високотехнологічних компаній*	Індекси НАСДАК і Доу Джонса різко зросли на придбанні акцій високотехнологічних компаній

5. Заголовки за своєю структурою часто становлять собою еліпсис, тобто речення, в якому з метою привернення уваги пропускаються ті, або інші слова. Поряд з артиклями, присвійними займенниками та іншими службовими словами, часто пропускаються форми дієслова *to be,* наприклад:

Sara Lee [is] to refocus [its] activities	Компанія «Сара Лі» збирається поставити новий акцент у своїй діяльності.
OAS [is] divided on [the] Peru action	ОАД (Організація американських держав) розійшлася у поглядах на питання про дії Перу

6. Іноді у заголовках пропускаються смислові дієслова та інші слова, про які можна здогадатися лише після перегляду статті:

California [‘s voters stand] for GOP	Виборці (представники виборців) роблять вибір на користь республіканців (GOP – Grand Old Party, традиційна назва Республіканської партії в США)
Israeli and Palestine envoys [are heading]	Посланці Ізраїлю і Палестини йдуть на перемовини

7. Поширеною формою англійського заголовка є номінативне (називне) речення (як односкладне, так і таке, що складається з кількох іменників по типу N + N)

A Brave New Economy for Singapore	Смілива нова економіка Сінгапуру
DT incentives for retail buyer	Стимули компанії Дойче Телеком в роботі з індивідуальними (роздрібними) замовниками
IMF loan accord delay	Затримка угоди про кредит МВФ

8. Англійські заголовки можуть представлятися словосполученням з дієприкметником або герундієм:

Muddying the waters	У брудній воді (дослівний переклад "замутивши воду" явно був би невдалим)
Keeping up the pace	Зберігаючи темп

9. Для привертання уваги в заголовках використовують двокрапки і питальні знаки:

Laptops: Do we need that speed?	Портативний комп'ютер: Чи необхідна така швидкість?
Is the weak euro making Germany complacent?	Чи на руку Німеччині падіння євро?

10. Запитання в заголовку може бути непрямим:

Why Big Tobacco Can't Be Killed	Чому неможна ліквідувати тютюнову промисловість
What's wrong with paying off the national debt	У чому полягають проблеми виплати державного боргу

Завдання. 1. ***Перекладіть заголовки з різних газет***

1. Is this deal really dead?
2. China trade: Will the U.S. pull it off?
3. Ford: A comeback in Europe is job one
4. Brussels plan aims to boost cross-border investment
5. Fed plans disclosure system for banks
6. Israeli high-tech companies need more promising land
7. Hyundai founder steps down in concession to reform plans
8. Maybe what's good for GM is good for Ford
9. Globalization: What Americans Are Worried About
10. Remember interactive TV? It's active again
11. The struggle against red tape
12. A difficult meeting of cultures
13. A Cap on Bank Deposit Rates?
14. Did NAFTA Backers Bamboozle America?
15. A Nation of Risk-Takers

16. Come see my movie - please!
17. Iran: Don't write off the reformers yet
18. Slowdown in sales
19. Give me that old-time economy
20. California: 'Public school system to the world?'
21. The recovery: so far, so good
22. New tact[ics] but US-EU trade disputes remain
23. OECD is warning of inflation and further rate rises
24. Unfriendly skies for an airline merger
25. Is the market too high or too low? Maybe a little of both

ІНШІ ОКРЕМІ ТРУДНОЩІ ПЕРЕКЛАДУ І ЗАВДАННЯ ПЕРЕКЛАДАЧА

Перекладач, працюючи над перекладом тексту, не ставить перед собою завдання насамперед «виокремити» труднощі і тільки потім перекласти текст. Дії перекладача розвиваються за іншою програмою. Прочитавши той або інший текст і зрозумівши зміст, він відтворює зрозуміле. Тому, насамперед, перекладач вирішує (одразу або шляхом аналізу, або звертаючись до словника тощо) завдання розуміння, а далі задачі адекватного відтворення змісту.

Завдання 1. ***Перекладіть нижченаведені речення, які містять різнопланові труднощі. Проаналізуйте труднощі, з'ясуйте їх характер і потім перекладайте в межах своєї загальної перекладацької стратегії.***

1. You should **shop around** first of all, and then buy what you want.
2. **He was seeking asylum**.
3. He wrote a statement of claim **and filed it.**
4. Now the case **is in execution proceeding**.
5. The Director **is performing his responsibilities** properly.
6. The use **of forged documents** did not help him.
7. It takes courage **to rectify your mistake**.
8. She **changed for the better**.
9. The watch **is now in good working order**.
10. The plates of my car battery are now **healthy.**
11. Do you know the meaning of the phrase **to drain the Treasury?**
12. It is not easy **to reach your own market**.
13. By the term **equity** we mean **assets** minus **liabilities.**
14. **Capital lease** is a situation when the lessee obtains significant property rights.
15. This is a special book. It is called a **cash book.**
16. **The clearing house** may be described as a centralized and computerized system for settling indebtedness between members.
17. **A turn-key project** is a special type of project.

18. **Airplane's pay load** is a serious factor you should never forget about.
19. **Compensatory payments** to a plaintiff may be determined by the court.
20. He carried out an **in-depth interview**.
21. A contract which is not final may be called **an interim agreement.**
22. Do you know what the term **"standard contract"** means?
23. **Radiation monitoring** is a special technical procedure.
24. **Blue-sky laws** are not the laws on the sky.
25. **The mission** of this ship is to explore the sea.
26. I am speaking here about **hardcore voters.**
27. **Lower** prices alone may not boost **spending habits**.
28. Can you define the term **"purchasing power of money"**?
29. **A foreign exchange gain:** is it positive or negative?
30. If we use the term **charter capital,** what do we mean?

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение. М.: ЭТС, 2001. 424 с.

2. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад). Підручник. Вінниця: Нова Книга, 2001. 448 с.

3. Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика. М.: Р. Валент, 2007. 244 с.

4. Федоров А. В. Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы). СПб: Изд. дом Филология Три, 2002. 416 с.

5. Nida Eugene A. Language Structure and Translation Essays. Selected Introduction by A. S. Dil. – Stanford: Stanford University Press, 1991. 284 p.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеева И. С. Введение в переводоведение. СПб: Академия, 2004. 352 с.

2. Бархударов Л. С. Язык и перевод. Вопросы общей и частной теории переводов. М.: Издательство ЛКИ/URSS, 2007. 240 с.

3. Гарбовский Н. К. Теория перевода. Учебник. М.: Изд-во МГУ, 2004. 544 с.

4. Казакова Т. А. Практические основы перевода. СПб.: Изд-во Союз, 2001. 320 с.

5. Карабан В. І. Переклад з української мови на англійську. Навчальний посібник. Вінниця: Нова книга, 2003. 608 с.

6. Катфорд Дж. К. Лингвистическая теория перевода: Об одном аспекте прикладной лингвистики. М.: Едиториал УРСС, 2004. 208 с.

7. Коптілов В. Теорія і практика перекладу. Навчальний посібник. Київ: Юніверс, 2002. 280 с.

8. Максімов С. Е. Практичний курс перекладу (англійська та українська мови). Київ: Ленвіт, 2006. 175 с.

9. Мірам Г. Е. Основи перекладу: Курс лекцій. Навчальний посібник. Київ: Ельга, Ніка-Центр, 2002. 240 с.

10. Палажченко П. Р. Мой несистематический словарь. Изд. 3-е. М.: Р. Валент, 2007. 304 с.
11. Сдобников В. В., Петрова О. В. Теория перевода. М.: АСТ: Восток-Запад, 2007. 448 с.
12. Чередниченко О. І. Про мову і переклад. Київ: Либідь, 2007. 248 с.
13. Чужакин А. П. Общая теория перевода и переводческой скорописи: курс лекций. М.: Р. Валент, 2002. 160 с.
14. Landers C. E. Literary translation. A Practical Guide. New York, Clevedon: Multilingual Matters, 2001. 214 p.
15. Newmark Peter. A Textbook of Translation. Longman, 2003. 292 p.

Навчальне видання

Кириллова Марина Дмитрівна

ВСТУП ДО ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА

Методичні вказівки для здобувачів вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня
денної та заочної форм навчання
зі спеціальності 035 Філологія

Підписано до друку 05.01.2022. Формат 60х90/16. Папір офсетний. Гарн. "Times"/ Друк цифровий. Ум. друк. арк. 3,4.
Наклад 20 пр.
Видавець Букаєв Вадим Вікторович
вул. Пантелеймонівська 34, м. Одеса, 26012
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК №2783 від 02.03.2007
Тел. 0949464393, email – 7431393@gmail.com